

Jaj Szophoklésznek, ha kontextualizálni akarják

A Kosztolányi Dezső Színház *Antigoné/Iszméné* című előadásáról

Több kérdőjel is maradt bennem a Kosztolányi Dezső Színház *Antigoné/Iszméné* című előadásának megtekintése után. Az első kérdés rögtön a címre vonatkozik. Miért *Antigoné/Iszméné*?

Mint tudjuk, Szophoklész drámájának címe pusztán – *Antigoné*. Antigoné az az antik hős, a tragédia központi figurája, aki az istenek íratlan törvényeit többre tartja az emberi törvényeknél, ezért elhantolja fivérét, Polüneikészt, megszegve így a király, Kreón parancsát, aki hazaárulónak bélyegezve a halottat, megtagadja tőle a végtisztességet, vagyis megtiltja, hogy eltemessék.

Iszméné, Antigoné húga viszont csak egy mellékszereplő. Mindössze két jelenetben tűnik fel: egyszer, amikor megalkuvó magatartásával, bele-törődésével Antigoné ellentétpárját képezi a darab elején, egyszer pedig, amikor nővére után őt is elővezetik, és immár bátran vállalja bűnrészes-ségét fivérük eltemetésében, tudván tudva, hogy így ő sem kerülheti el a halálbüntetést.

Iszméné az előadásban egy csöppet sem kap hangsúlyosabb szerepet annál, mint amekkora szerepet Szophoklész szánt neki. Pedig az előadás címe épp azt sugallja, hogy kidomborodik majd itt egy olyan ellentét vagy párhuzam, amely mentén eltolódnak az eredeti mű hangsúlyai, esetleg kikapinthatóvá válik a színpadra állított darab aktualizálásának indokoltsága, amiről sokat lehetett hallani az előadást beharangozó nyilatkozatokban. Erről azonban szó sincs. Akkor viszont mit keres Iszméné neve az előadás címében?

Antigoné megmaradt ugyanis origónak. Az ő tiszta hite, eszménye, eltökéltsége és igazságérzete áll a centrumban, a konfliktust az ő magatartása szüli, a hősök személyiségfejlődését, színéváltozásait, cselekedeteit ez befolyásolja.

Ha már föltétlenül Antigoné ellenpólusát kívánjuk megnevezni, sokkal inkább Kreón tűnik kézenfekvő választásnak, hiszen ő a darab eszmei hajótöröttje, aki az Antigoné képviselte isteni rend zátonyára fut. De attól még, hogy az általa képviselt hatalmi eszmény elbukik, eszmény volta megkérdőjelezhetetlen marad. Hol van itt a „morális relativizmus tragédiája”, amit az előadás alcíme hirdet? Hiszen egy kőbe vésett erkölcsi renden nyugvó eszmény diadalmaskodik, az erkölcsileg megkérdőjelezhető attitűd pedig vereséget szenved. Ez a diadal, illetve vereség valóban tragédiában teljesedik ki, de a morális relativizmusnak ehhez vajmi kevés köze van.

Az előadás megtartotta a darab linearitását és a Trencsényi-Waldapfel-féle magyar fordítást, amely archaizáló stílusával határozottan elüt a jelenetek közé beiktatott metatextusoktól. Ezek, a dialógusokat megszakító szövegrészek valójában a kardalokat helyettesítik vagy egészítik ki, és posztmodern gesztussal élve átmesélik az egyes jeleneteket, illetve olyan narrációkként vannak jelen, amelyek a kar hiányzó énekeiről szolgáltatnak információkat. Nagyjából ebben ki is merül a drámaszöveg jelenre hangozlása – ha nem számítjuk az előadás végén, mintegy epilógusként elhangzó modern siratóéneket.

Márpedig jobban járunk, ha nem számítjuk, mert ez az előadás leg-problematisabb része – már ha az előadás részeként tekintünk rá. Mert nem az – de az akar lenni. A legfőbb gondom vele, hogy nincsenek kapcsolódási pontjai a drámával. A színre vitt darab, mint már mondtam, az ógörög tragédia vonalán halad, a szövegben és a karakterformálásban sincs meghatározó szerepe az aktualizálásnak, így aztán egy archaikus siratót imitáló tömény globalizációkritikának a darab végén nem sok értelmét látom. Agyoncsapja a katarzisélményt a recitatív formában és sok jajongás közepette a nézőkre zúduló fogalomkavalkád facebookostul, tálib terroristástul, biometrikus útlevelestül és klónozott birkástul – miközben a háttérkivetítőn a *Samsara* című film elcsépelet képkockái pörögnek. Mindezt tetézi, hogy a szophoklészi időmértékes verssorokat kiválóan befiflázó színészek egyike-másika itt csak imitálja, hogy szöveget mond, valójában csak össze-vissza tátog. Ó, jaj és ajjaj, ez botrány!

A rendezőnek, Jelena Bogavacnak voltak jó megoldásai: hogy Kreón, a népétől elidegenedett, gögös uralkodó szinte folyamatosan a hátát mutatja azoknak, akikkel beszél; hogy a kutyáktól marcangolt temetetlen holttest a színpad közepén éktelenkedik, és a maga naturalisztikusságában mutatja meg a király döntésének embertelen mivoltát; vagy hogy a társulat öt színésze alkalmassá válhatott mintegy tucatnyi karakter megformálására. De ezek csak részsikerek. Szophoklész művének kontextualizálásában, a mai korra alkalmazásában a rendező nem járt sikerrel. Ami nem lenne akkora baj, ha ezzel egyáltalán nem is próbálkozott volna. De próbálkozott.